

Carmen Brouwer & Tijs Boesschen Hospers

‘Tijdens mijn ziekte drong de harde werkelijkheid zich op’

Interview met Mieke van Zonneveld

Fotograaf: Keke Keukelaar

Mieke van Zonneveld publiceerde haar debuutbundel *Leger* in 2017 en won daarvoor de Lucy B. en C.W. van der Hoogtprijs in 2019. Ze ontving de prijs, aldus de jury, onder meer vanwege de bijzondere stilistische en formele kwaliteiten, zoals de aandacht voor de muzikaliteit van taal, en de bijzondere combinatie van haar inspiratiebronnen: ‘Van de klassieke oudheid tot Herman Gorter, de Bijbel, het Paradijs en zelfs een bijna noodlottig ziekbed’. Ze was stadsdichter van Hilversum van 2018 tot 2019. Naast het dichten schrijft ze verhalen en essays en doceert ze Nederlands op een middelbare school in Hilversum. In een gesprek met redacteurs Carmen Brouwer en Tijs Boesschen Hospers vertelde Van Zonneveld over haar dichterschap en de relatie tussen haar oeuvre en de leukemiediagnose waar zij als 21-jarige mee geconfronteerd werd. Ook spraken ze over onderwerpen die de kern vormen van Van Zonnevelds dichterschap: zelfonderzoek als clichématige metafoer en eigen betekenisgeving aan gebeurtenissen.

Je bent als dichter bekend geworden met je dichtbundel *Leger* (2017). Wanneer en waarom ben je begonnen met schrijven, en wat voor soort teksten schrijf je?

Ik schrijf eigenlijk al zolang ik me kan herinneren. Op de basisschool begon ik met het schrijven van knullige verhaaltjes en op een gegeven moment ben ik ook liedjes gaan schrijven. Ik douchte altijd heel lang, tot groot ongenoegen van mijn vader. Als ik dan uit de douche kwam, had ik een liedje bedacht en dat ging ik dan boven in mijn kamer opschrijven. Pas op de middelbare school ontdekte ik gedichten, maar ik ben altijd blijven houden van liedjes en heel muzikale poëzie. Veel kinderen schrijven gedichten, maar weinig mensen gaan daar later mee door. Bij mij is het schrijven nooit overgegaan. Naast gedichten schrijf ik verhalen en essays. Vreemd genoeg lijkt het schrijven van een essay voor mij op dichten: het is een zelfonderzoek, een manier om iets te begrijpen door ergens omheen te bewegen totdat je bij de kern komt.

Hoe ziet zo'n zelfonderzoek er voor jou uit?

Een gedicht begint voor mij vaak met iets wat ik niet helemaal begrijp, of iets wat me dwarszit. Meestal weet ik in zo'n situatie niet wat me precies dwarszit. Zonder dat dit mysterie per se wordt opgelost, heb ik het gevoel dat ik dit 'iets' in ieder geval vorm heb kunnen geven als ik erover geschreven heb. Andersom werkt het niet: als ik bijvoorbeeld een duidelijke gedachte heb die ik wil overbrengen, lukt het gedicht niet goed. Ik schrijf dus vooral vanuit het onbegrepen en beweeg en bouw daar mijn teksten omheen. De tekst is dan een ambigu antwoord dat de complexiteit van de werkelijkheid behoudt.

Wat maakt voor jou een goed gedicht?

Ik denk dat het in de vorm van het gedicht zit. De taal charmeert, hetzij door muzikaliteit, hetzij door bepaalde beelden die het opwekt, waardoor je het geschrevene visualiseert en je je gaat afvragen wat het gedicht voor jou precies betekent. Hedendaagse poëzie wil naar mijn mening soms te nadrukkelijk begrijpelijk zijn. Daarmee gaat schoonheid verloren, omdat dat juist in het mysterie of het onduidelijke zit. Naast vorm is ook thematiek belangrijk in een goed gedicht. Ik geloof dat mensen erg op elkaar lijken. Daarom is het in de poëzie belangrijk dat het, ongeacht je achtergrond, mogelijk is om jezelf te kunnen herkennen in bepaalde thema's. Je blijft helaas wel altijd gebonden aan een bepaalde taal. Als ik oudtestamentische taal in een gedicht verwerk, dan roept dat bij bepaalde mensen waarschijnlijk allerlei associaties op. Dat gedicht zal bij bepaalde groepen anders werken dan bij anderen. Er zit dus een spanning tussen het willen behandelen van universele thema's die culturele grenzen overstijgen, en het moeten gebruiken van je eigen taal. Aan de ene kant wortel ik mij als dichter in de traditie van Bijbelse of

*Hedendaagse poëzie wil
naar mijn mening soms te
nadrukkelijk begrijpelijk
zijn*

klassieke teksten door middel van verwijzingen. Aan de andere kant is er het verlangen naar eigenheid. Als je alles laat varen en volledig eigen bent, zou je kunnen zeggen dat je puur bent. Maar probeer dat maar eens.

In je poëzie komt religieuze thematiek voor. Ook heb je in eerdere interviews aangegeven christelijk te zijn. Beïnvloedt het geloof jouw proces van dichten en schrijven?

In veel van mijn gedichten in *Leger* gebruik ik Bijbelse termen. Tijdens de behandeling van mijn ziekte kon mijn beenmerg geen bloedcellen meer aanmaken. Dit deed me destijds denken aan een Bijbeltekst waarin beschreven staat dat de ziel van het leven in het bloed zit. Dat meende ik ook echt te voelen: het gevoel dat het leven uit je lichaam loopt en dat je zintuigen afzwakken. Ik had heel veel aan de termen uit Bijbelteksten, daar wordt iets beschreven wat ouder en enigszins universeel is en dat biedt je een kader om te kijken naar de grens tussen leven en dood. Het bezigen van deze termen vond ik fijner dan spreken over het ‘verslaan’ van kanker. Daarnaast is het geloof bepalend geweest voor hoe ik mijn ziekte heb ervaren. Ik heb tijdens dit proces veel plezier gehad met het onderzoeken van wat geloof precies is.

Zoals je aangeeft, kreeg je op je eenentwintigste te maken met acute leukemie, waarvan je gelukkig bent hersteld. Je ziekte en het ziek-zijn komen veel aan bod in je gedichten. Heeft het ziek-zijn je dichterschap beïnvloed?

Er bestaat een cliché dat zegt dat je creatief wordt wanneer het slecht met je gaat. Dat heb ik zelf niet zo ervaren. Het ziek-zijn maakte me doodmoe en sloeg alles plat. Nadat het ergste deel van de chemokuur voorbij was en ik weer functioneerde, kon ik pas beginnen met nadenken. Vanaf dat moment kon ik gaan reflecteren op wat er allemaal was gebeurd en hoe ik me daartoe moest verhouden. Hier bood het schrijven mij de mogelijkheid tot zelfonderzoek. Je moet je in zo'n situatie verhouden tot een werkelijkheid die zich niet voegt naar wat je zou willen. Voor iedereen heeft dit proces een andere vorm. Een voorbeeld van de impact van mijn ziekte op mijn poëzie is de spanning van verschillende soorten taal. Tijdens mijn ziekte drong de harde werkelijkheid zich op. Dit kon ik niet heel poëtisch beschrijven, want het was een harde, medische werkelijkheid. Ik denk dat je in sommige gedichten de *clash* ziet tussen mijn poëtische, dromerige persoonlijkheid en de lullige, banale situatie waarin ik terecht kwam.

Ik denk dat je in sommige gedichten de clash ziet tussen mijn poëtische, dromerige persoonlijkheid en de lullige, banale situatie waarin ik terecht kwam

In gedichten en verhalen worden vaak metaforen gebruikt om de positie van de zieke te duiden. Bekend zijn bijvoorbeeld de slachtofferrol en de strijdv aardige rol. Welke taal gebruik jij om je ziekte te beschrijven?

Ik ergerde me in de tijd waarin ik ziek was aan bepaalde clichés. Ik bedoel hiermee vooral de metafoor van kanker als een gevecht. Als je kanker hebt, wat moet je dan precies overwinnen? Het heeft iets buitengewoon lulligs: heel veel mensen overwinnen het namelijk niet en dat ligt natuurlijk niet aan je inzet. Ik hoorde mensen om me heen wel dingen zeggen als ‘als je ziek bent, moet je vechten’, maar ik voelde me helemaal niet in staat om te vechten. Ik wilde natuurlijk wél overleven en dus deed ik braaf wat de dokters zeiden. Ik wilde mijn positie een andere vorm geven en me juist blijven verzetten tegen die clichés. Ik vind het belangrijk om je eigen woorden aan je gedachten te kunnen geven, omdat dat voor mij persoonlijk aangeeft dat hetgeen waar ik over nadenk écht is. Als je die clichés gebruikt, ga je mee met maatschappelijke verwachtingen.

Hoe geef jij je eigen woorden aan bepaalde persoonlijke gebeurtenissen of gedachten?

Ik weet niet of het geven van woorden aan persoonlijke gebeurtenissen überhaupt een bewust proces is. Het is meer een gevoel. Dat dit zo persoonlijk is, komt naar voren wanneer ik gesprekken voer met anderen. Zo merk ik vaak dat iemand waarmee ik praat iets op een heel andere manier verwoordt dan ik dat zou doen. Dat kan bijvoorbeeld komen doordat ik zo’n uitspraak te ongenueanceerd vind. Echter, als we er over doorpraten, blijkt vaak dat we eigenlijk hetzelfde bedoelen. Iemand anders neemt soms genoegen met andere bewoordingen, die hij of zij zelf begrijpt. De ander voelt wel wat hij bedoelt, maar zegt het dan niet met precies afgewogen woorden. Hoe meer je met taal bezig bent, hoe gevoeliger je bent voor taal, denk ik, en hoe veeleisender je dus wordt. Hierdoor hecht ik er misschien meer belang aan dan anderen om alles wat je meemaakt in een eigen taal beschrijven. In een gedicht weegt de schrijver de taal heel precies af, waardoor het ver af komt te staan van alledaags taalgebruik. Hierdoor wordt het gedicht minder toegankelijk voor anderen. Aan de ene kant is het dan misschien meer de moeite en aandacht waard om het toch te proberen te begrijpen, juist omdat de taal zo precies afgewogen en afgesteld is op de betekenis van het gedicht. Aan de andere kant kan dit afgewogene impliceren dat de lezing van een gedicht ook heel rigide moet zijn – maar betekenisgeving is natuurlijk altijd subjectief. Dat is een proces van interpretatie en vertaling naar jezelf en je eigen inzichten. Dit is het interessante aan poëtisch taalgebruik: aan de ene kant is het zo precies, en aan de andere kant is het radicaal van de lezing afhankelijk.

In je bundel schrijf je heel persoonlijk over je ervaringen met ziek zijn. Als onbekenden het lezen kunnen zij bij jou naar binnen kijken. Voelde je daar ooit spanning of ongemak bij?

Dat viel eigenlijk wel mee. Ik heb me er af en toe wel een beetje ongemakkelijk bij

gevoeld, maar dat gevoel had ik juist meer bij bekenden dan bij vreemden. Het maakt mij niet zo veel uit wat vreemden precies van mijn persoonlijke leven vinden. Bij bekenden ervaar ik dit wel, omdat ik de gevoelige kant die naar boven komt in mijn gedichten normaliter niet toon in gesprekken. Dit is misschien ook wel een van de redenen dat ik gedichten schrijf. In gesprekken heb ik de neiging om me groot te houden. De inhoud van *Leger* was voor veel bekenden daarom een verrassing, wat ik toen wel heel spannend vond.

Vind je het vervelend dat mensen je nog altijd kennen als de dichter die ooit kanker heeft gehad?

Ik vind het niet erg als mensen me daarmee associëren. Ik denk dat men behoefte heeft aan het indelen van mensen in duidelijke hokjes, en dan ben je volgens die categorisering iemand die ziek is geweest. Ik heb wel gemerkt dat er heel veel aandacht is voor kanker. Als het woord 'kanker' valt, denken mensen dat het iets heel ergs is, maar dat hoeft in je persoonlijke beleving natuurlijk niet zo te zijn. In mijn bundel is ziekte wel een centraal thema, maar het is niet het uitgangspunt. Het gaat in mijn bundel namelijk ook over een liefde die een beetje ingewikkeld verloopt. Ik vind het dus niet erg dat mensen me zien als 'de dichter die ooit kanker heeft gehad'. Soms erger ik me juist aan mezelf, omdat ik daar voor mijn gevoel soms te veel in mee ben gegaan. De woorden moeten voor mij precies kloppen met hoe ik het zelf heb beleefd. Dat lukte in *Leger* achteraf gezien soms niet helemaal. Ik ben eigenlijk niet zo veeleisend, maar ik wil het liefst zo authentiek mogelijk zijn. Mijn ziekte heeft misschien te veel aandacht gekregen, waardoor andere zaken ondergesneeuwd zijn geraakt. In de ideale wereld zou dat misschien niet zo zijn, zeg ik heel idealistisch, maar er zijn altijd allerlei krachten werkzaam die bepalen wat op de voorgrond komt te staan.

Ik denk dat men behoefte heeft aan het indelen van mensen in duidelijke hokjes, en dan ben je volgens die categorisering iemand die ziek is geweest